

Nádasi Levente

Az állami újraelosztás és a gazdasági növekedés hosszú távú összefüggései

Jelen tanulmány célja, hogy intézményi, történeti, modellszerű és statisztikai megközelítésben tanulmányozza az állami újraelosztás mértékének változását, és azt, egyes országokban az újraelosztás változása milyen hatással van a hosszú távú gazdasági növekedésre. Általánosan kijelenthető, hogy Európában az 1870-es évek óta napjainkig folyamatosan (trendjét tekintve) nő a kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított aránya. Megvizsgálom, milyen csatornákon keresztül hat az állam mérete a gazdasági növekedésre, illetve milyen egyéb tényezők befolyásolják a két változó hosszú távú kapcsolatának természetét. Hipotézisem szerint a fejlett államokban a magas állami újraelosztás hosszú távon már gátolja a gazdasági növekedést. Ezt igyekszem belátni 30 európai ország statisztikai elemzéséből is.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E66, H62, C10

Kulcsszavak: állami újraelosztás, gazdasági növekedés, államadósság

A közgazdaságtanban az egyik legkutatottabb és egyben legfontosabb kérdés, hogy az államnak mi a szerepe a gazdaságban. Mely területeken kell feltétlenül feladatokat ellátnia, s mely területeken kell visszavonulnia és teret adnia a piacnak.¹ E bonyolult kérdéskörön belül további sarkalatos pont, hogy az állam a megtermelt jövedelem mekkora hányadát ossza újra.

Állami újraelosztás alatt tehát azt értjük, hogy egy országon belül megtermelt jövedelem mekkora részét vonja el a kormányzat, illetve mekkora részét költi el. Vagyis az állami újraelosztás a legtágabb értelemben vett kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított arányát, vagy a kormányzat összes bevételének arányát is jelentheti. Mindkét változót előszeretettel használják ökonometriai elemzésekben. Ez a két arány egy adott évben nem feltétlenül egyezik meg, hiszen a kormányzat többet is költhet, mint amekkora bevétele volt (deficit), de kevesebbet is (szufficit).

Pontosítva tehát, állami újraelosztás alatt itt az előbbit, azaz a kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított arányát² fogjuk érteni. Az állami újraelosztás egyes komponensei

Nádasi Levente egyetemi tanársegéd a Debreceni Egyetem Közgazdaság és Gazdaságtudományi Karán. E-mail: levente.nadasi@econ.unideb.hu.

¹ Vagy ahogyan Smith (1776) fogalmazta meg először: a láthatatlan kéznek.

² A „G” változó általában csak a kormányzat termékekre és szolgáltatásokra költött kiadásait szokta tartalmazni, ám ebben az esetben a transfereket és a kormányzat minden egyéb kiadását beleértjük, hiszen ezek is részei az újraelosztásnak.

pozitívan hatnak a növekedésre, mint például az infrastruktúra fejlesztése és a kormányzati beruházások, ellenben a kormányzati fogyasztás és a transzferek általában negatívan (Romero-Avila–Strauch 2008). Mivel az összes kiadás gazdasági növekedésre gyakorolt hatása nagyon nehezen ítéltető meg, ezért megjegyezzük, hogy számos empirikus elemzés létezik, melyekben dezaggregálták ezt a mutatót (Carlsson–Lundström 2002). A szerzők többsége az állam méretének valamely komponense és a gazdasági növekedés között negatív kapcsolatot talált.³

Gwartney és szerzőtársai (2004), a gazdasági szabadság index kidolgozói, öt fő összetevőre bontották a gazdasági szabadságot, melyek közül egy a kormányzat mérete. Az állam méretét pedig további négy fontos tényezőre bontják. Az állam mérete és az állami újraelosztás nem áll nagyon távol egymástól, hiszen az állam mérete a gazdasági szabadság indexben a következő részekből áll:

- 1) Kormányzati fogyasztás összes fogyasztáshoz viszonyított aránya.
- 2) Transzferek és támogatások teljes GDP-hez viszonyított aránya.
- 3) Állami vállalatok és beruházások teljes GDP-hez viszonyított aránya.
- 4) Legmagasabb jövedelmi és forgalmi adókulcs.

Az első három komponens a kiadásokkal, a negyedik pedig a bevételekkel van szoros összefüggésben. Az állam mérete tehát fontos szerepet játszik egy összetett mutatószámban, amelyet gazdasági szabadság indexnek⁴ nevezünk (Gwartney és szerzőtársai 2004). Ezen index komponensei között az állam fiskális értelemben vett mérete mindössze csak egy tényező. Számos kutató kimutatta⁵ már, hogy a gazdasági szabadság és a gazdasági növekedés között pozitív összefüggés van, azaz minél szabadabb egy gazdaság, annál gyorsabban képes növekedni. Az állam mérete úgy hozható összefüggésbe a gazdasági szabadsággal, hogy minél nagyobb az állam mérete, annál kevésbé szabad a gazdaság, hiszen a nagy állami újraelosztás korlátozza a piac szabad működését. Feltételezem, hogy Európában a magas állami újraelosztás a gazdasági szabadság csorbításán keresztül korlátozza a gazdasági növekedés lehetőségét.

Az állami újraelosztás és a növekedés között feltételezhetően nem egyszerű lineáris kapcsolat áll fenn. Armey (1995) szerint a kiadások aránya és a nemzeti jövedelem összefüggésében egy fordított U-alakú görbe rajzolódik ki. Ez azt jelenti, hogy alacsony újraelosztás esetén alacsony jövedelem figyelhető meg; valahol kell lennie egy optimumnak, amely mellett a legnagyobb a jövedelem; a magas újraelosztás mellett pedig megint alacsony a jövedelem. Ha ezen a ponton ok-okozati kapcsolatot is megengedünk, és azt feltételezzük, hogy az újraelosztás van hatással a jövedelemre és nem fordítva, akkor ebből az következik: valahol van az újraelosztásnak egy optimális szintje, amely mellett a jövedelem (fejlettség) maximális.

Ez a két szélsőséges álláspont a két végletet jelenti; mint ahogyan Armey (1995) empirikus kutatásai is rámutatnak, a gazdasági fejlettség szempontjából optimális újraelosztás valahol a két szélsőség között van. Pozitív és normatív megközelítésből is jó okunk van azt gondolni, hogy a társadalom számára az optimális újraelosztás nem nulla vagy nagyon alacsony, és biztosan nem megfelelő a rendkívül magas szint sem.

³ Lásd még: Cameron (1982); Marlow (1986); Saunders (1988); Romero-Avila–Strauch (2008).

⁴ Economic Freedom Index (EFW), Fraser Institute (Gwartney és szerzőtársai 2013).

⁵ Többek között Czeglédi–Kapás (2009).

Fontos megjegyezni: attól, hogy létezik optimum, még nem biztos, hogy ez az optimum meg fog valósulni (*Buchanan 1980*). Az államról nem feltételezhetjük, hogy egy jóságos tervező, mindössze annyi igaz, hogy a gazdaságnak egy fontos, önálló stratégiával rendelkező szereplője. Erre mutat rá a következő intézményi-játékelméleti megközelítés.

Egy intézményi megközelítés: az állam kialakulása

McGuire és Olson (1996) az állam kialakulásáról szóló cikke alapján igyekszem rávilágítani egy fontos intézményi-játékelméleti megközelítésre, amely akár úgy is felfogható, mint az állami újraelosztás különböző csoportok stratégiáinak egyensúlyaként létrejövő szintje.

Kezdetben léteztek népcsoportok, amelyek főként mezőgazdasági termeléssel foglalkoztak. Voltak olyan csoportosulások is, amelyek úgy érezték, nem a termelésben van komparatív előnyük, hanem abban, hogy erőszakkal elvegyék a gazdálkodó népcsoportoktól a terményt. Azokat a népcsoportokat, amelyek abból éltek, hogy vándoroltak egyes területek között, az ott élő népcsoportokat leigázták és felélték az általuk felhalmozott vagyont, majd továbbálltak, az egyszerűség kedvéért nevezzük „bolyongó banditáknak” (*McGuire és Olson 1996*). Ezek hamar felélték a gazdálkodó népek által felhalmozott terményt, és mivel maguk nem gazdálkodtak, gyorsan tovább kellett állniuk. Egy idő után felismerték, hogy ha nem irtják ki a gazdálkodó törzseket, hanem csak megszállják azokat, s nem veszik el az összes terményt, akkor hosszabb távon is a területen maradhatnak. Ha mindent elvesznek a néptől, és ezt előre tudja is a nép, akkor nem áll érdekében termelni. Viszont ha nem az összes terményt, hanem annak csak egy meghatározott részét tulajdonítják el szabályos időközönként, akkor a népnek – a bizonytalanságot megszüntetve – hosszú távon is érdekében állhat kiszolgálni a megszálló hatalmat. Főként akkor, ha utóbbi, a „stacionárius bandita” (*McGuire és Olson 1996*), megvédi a népet más bolyongó banditáktól. Így az elvett jövedelem úgy is értelmezhető, mint a védelmi szolgáltatásért fizetett ellenérték. A stacionárius banditák rájöttek arra is, hogy mindkét fél számára kedvezőbb, ha a termény elvétele előre meghatározott szabályok szerint történik, mivel csökkenti a bizonytalanságot. Az is világossá vált, hogy amennyiben a stacionárius banditának érdekében áll biztosítani és fejleszteni az infrastruktúrát, ezzel hatékonyabbá válhat a termelés. Továbbá, egészségügyi és oktatási szolgáltatásokat is nyújthat annak érdekében, hogy a népcsoport tagjai termelékenyebben, magasabb hozzáadott értékkel, jobb technológiával tudjanak dolgozni.

Kiindulópont: az állam szerepe, funkciói

A fenti történet jól szemlélteti, miként alakult ki a mai modern állam újraelosztási funkciója. A „stacionárius bandita”, vagyis az állam azokat a funkciókat igyekezett betölteni, amelyeket a gazdasági szereplők szabad cseréje, azaz a piac nem volt képes hatékonyan biztosítani. *Musgrave (1959)* szerint az államnak a fő funkciói az allokációs, az újraelosztási, valamint a stabilizációs funkciók. Ezek közül az állam újraelosztási funkciójára fogok koncentrálni. Ha sorra vesszük azokat a területeket, melyekről azt gondoljuk, hogy ott a mai modern

államnak feladatai vannak,⁶ akkor azokat a feladatokat tudjuk felsorolni, amelyeket piaci alapon a szereplők nem képesek vagy nem hajlandók hatékonyan megoldani. Kétségtelen, az állam újraelosztási szerepe a gazdaságban folyamatosan változik, hiszen a piaci környezet és a technológia is változik.

Már *Smith (1776)*, a láthatatlan kéz koncepciójának kidolgozója is amellet érvelt, hogy valamekkora állami újraelosztásra szükség van, hiszen biztosítani kell a szabad piac működésének feltételeit, a jogrendet, a szerződések kikényszeríthetőségét. Ezt az arányt *Smith* hozzávetőlegesen 5 százalék körüli szintre becsülte.

Keynes (1926) kifejtette könyvében, hogy a laissez faire már a múlté; azt vallotta, a piac képtelen önmagától hatékony allokációt létrehozni, nagy állami szerepvállalásra és újraelosztásra van szükség.

Az állam szerepéről való gondolkodás mindig is megosztotta és ma is erősen megosztja a közgazdászokat. A XX. században is komoly viták folynak a tekintetben, hogy az államnak vagy a piacnak kell döntő szerepet játszania a gazdaságban. A keynesiánus közgazdászok elsősorban a piaci kudarcokat hangsúlyozzák, míg a közösségi választások elmélete a kormányzati kudarcokra hívja fel a figyelmet (*Buchanan 1980*). Az állami újraelosztás hatása nagyban függ a kormányzati kiadások, valamint az adóbevételek szerkezetétől.

Az újraelosztás és a növekedés egymásra hatásának csatornái

A szakirodalom áttekintése alapján *Bergh és Henrekson (2011)* arra a következtetésre jutnak, hogy a szegény országokban a gazdasági növekedés és az újraelosztás között „még” pozitív kapcsolat figyelhető meg, míg a gazdagabb országokban „már” negatív. Ez a megállapítás összecseng azzal, hogy a kormányzati kiadások és a gazdasági növekedés között egy fordított U alakú kapcsolat van (*Armey 1995*).

Az újraelosztásnak alapvetően kétféle hatása van a növekedésre. A produktív kormányzati beruházás, infrastruktúra megteremtése, amely hatékonyabbá teszi a termelést, pozitívan hat a növekedésre. Azonban a kormányzati kiadásokhoz szükséges forrást elsősorban adóból és más adójellegű közterhekből kénytelen finanszírozni az állam, amely viszont negatívan hat a növekedésre. Ha a kormányzati kiadásokat két csoportra bontjuk, akkor azt találjuk, hogy a produktív kormányzati beruházások nagyban javítják a növekedési lehetőségeket, míg a transzferek nem (*Bergh–Henrekson 2011*).

A növekedés egyik legfontosabb forrása a tőkefelhalmozás (*Solow 1956*). A fejlett országokban már megvalósult a tőkefelhalmozásnak az a szintje, amelyik egy fejlett gazdaság működtetéséhez szükséges, viszont a szegényebb országokban állami beruházások révén gyorsan bővíthet a tőkeállomány, amely nagyobb gazdasági növekedéshez vezet (*Solow 1956*). A fejlett államokban a több beruházás már csak a nagyobb korrupcióhoz és a járadékvadászathoz képes hozzájárulni, a növekedést gátolja (*Buchanan 1980*).

A kormányzat beruházásokkal elősegítheti a technológiai fejlődést, de ennek megvan az a veszélye, hogy magánberuházásokat szorít ki. Az állam szerepének határaitra vonatkozó újabb izgalmas kérdés, hogy a technológiai fejlődés elősegítése és finanszírozása az állam vagy a magánszféra feladata-e.

⁶ Ezen feladatok közé szokták sorolni a törvényes rend, azaz a játékszabályok kialakítását, közjavak nyújtását, az információs aszimmetria és a negatív externáliák csökkentését, esetleg jóléti rendszerek biztosítását.

Az újraelosztás optimális nagysága

Az állami újraelosztás optimális nagysága *Tanzi (2005)* szerint 30 százalék. Véleményem szerint nem létezik egyértelműen ilyen optimum minden gazdaságra, vagy attól függ, hogy az adott ország milyen fejlettségi szinten van, de ez a szint az idő múlásával változhat. *Sapir (2006)* szerint a megfelelő szint a kultúrától és a jövedelemegyenlőtlenségektől is függ. Utóbbi esetében a függőség kölcsönös, hiszen a jövedelemegyenlőtlenség is függ az újraelosztás mértékétől.

A szegényebb országokban, ahol alacsony a tőke szintje, nincs meg a megfelelő infrastruktúra, az állami beruházások nagyban hozzájárulhatnak a gazdasági növekedéshez. Azonban a kormányzati kiadások forrása a beszedett adó, ami visszafogja a termelést és a kereskedelmet. A forgalmi típusú adók gátolják a cserét, hiszen a tranzakciók egy része, amelyik adó nélkül létrejött volna, adóval együtt nem jön létre. A jövedelmi típusú adók pedig a munkamennyiséget csökkentik, hiszen az adó ebben az esetben is éket ver a kereslet és a kínálat közé. A kormányzati beruházásokat, közjavakat persze nemcsak adóból lehet finanszírozni, hanem hitelfelvétellel is. Ez viszont deficitet, majd államadósságot okoz, amit vissza kell fizetni vagy kinövekedni. Az adósságot csak jövőbeli adókievetéssel lehet fedezni, ami ugyancsak visszafogja a növekedést. Ahhoz, hogy valamilyen optimumot találjunk, ezt a kérdést hosszú távon érdemes vizsgálni.

Újraelosztás Európában

Az 1870-es években még sokkal alacsonyabb volt az állami újraelosztás mértéke; *Tanzi (2005)* szerint átlagosan 8 százalék körül lehetett. Akkoriban az 5–6 százalékos szintet mérsékeltek, a 8–10 százalékosat normálisnak, míg a 12 százalékosat növekedést visszafogónak gondolták (*Leroy-Beaulieu 1888*). Akkoriban nem volt jellemző a deficit, az országok kiegyensúlyozott államháztartást tartottak fenn. Poroszországban Bismarck kancellár alatt vezettek be kiterjedtebb jóléti rendszereket, amelyek nagyobb újraelosztással jártak (*Benczes–Kutasi 2010*). Az 1880-as évek után Németországban nagy gazdasági fejlődés indult, amelyet sokan a jóléti rendszer bevezetésének tulajdonítottak. Ezt követően több európai ország is átvette valamilyen formában a jóléti rendszereket, amelyek értelemszerűen nagyobb jövedelemcentralizációval jártak.

A fejlettebb országokra *Wagner (1883)* megfigyelése szerint nagyobb újraelosztás volt jellemző a XIX. század második felében. Tehát a fejlettség és az újraelosztás között erős pozitív korreláció figyelhető meg. Ezt az összefüggést Wagner-törvénynek nevezzük. Ebből nem következtethetünk ok-okozati kapcsolatra, mégis a XX. században a keynesiánusok számára fontos ideológiai alapot jelentett a kormányzati kiadások növeléséhez. A keynesi gazdaságpolitika szerint a kormányzati vásárlások bővítése növeli a nemzeti jövedelmet, ráadásul még egy multiplikátor-hatás is érvényesül. A neoklasszikus szintézis szerint ez a hatás csak rövid távon mutatkozik, hosszú távon a jövedelem visszatér a potenciális szintjére.

Kijelenthetjük, hogy 2010-ig Európában az újraelosztás tendenciózusan növekedett (*Tanzi 2005*). A kormányzati kiadások növelték a jövedelmet, azonban a magas adók visszavetették a gazdasági növekedést. A XX. század második felétől már nem jellemző a kiegyensúlyozott államháztartás, az európai országokat tekintve az 1990-es évek óta ritka kivételnek számított a szufficit. Az évente felhalmozódó államháztartási hiány azonban

hosszú távon magas államadósságokhoz vezetett. A növekvő adósság nem fenntartható, mivel az adósnak kamatot is kell fizetni az adósság után, és a növekvő adósság növekvő kockázati prémiummal jár, így már sokszor a pozitív elsődleges egyenleg sem elegendő egy fenntartható adósságpálya eléréséhez.

Tanzi (2005) úgy látja, a 30 százalékos optimális szint nem kőbe vésett szám, de véleménye szerint egyetlen államnak sincs szüksége arra, hogy GDP-arányosan ennél többen költjön közjavakra és transzferekre. Ez a szint függ azonban az intézményi környezettől és a preferenciáktól is. Az eladósodás növekedésének megállítása érdekében vissza kell fogni a kormányzati kiadásokat, kormányzati megoldások helyett piaciakat kell keresni. Ma a nemzetgazdaságok legfőbb kihívása, hogy helyesen felismerjék az állam XXI. századi szerepét, ami persze a XIX. és a XX. századi szerephez képest is gyökeresen megváltozott. Az államnak azonban alapvetően ugyanaz a fő feladata: a piacot úgy szabályozni, hogy az képes legyen hatékonyan és átláthatóan működni, valamint biztosítani azokat a közjavakat, amelyeket a piac magától nem hozna létre, ehhez azonban szüksége van forrásokra.

A XX. század végére Európában az állam mérete alapján négy fő csoport alakult ki. A kontinentálisba tartozik Németország, Franciaország, Ausztria és Belgium. A déli államokhoz Olaszország, Görögország, Spanyolország és Portugália sorolódik. A skandináv csoport tagjai Svédország, Dánia, Finnország és Norvégia. A liberálisokhoz tartozik az Egyesült Királyság és Írország. Az újraelosztás különböző mértékű az egyes csoportokban, és a XX. század második felében alakulásuk eltérő tendenciát mutatott. Mértéke jelenleg a kontinentális országokban a legmagasabb, bár a 90-es években még a skandinávoknál volt nagyobb. A liberális országokban a legalacsonyabb, bár 2000-től itt is erőteljes növekedés indult meg (*Muraközy 2012:78*).

Tendenciák és adatok

Elsőként egy korrelációs elemzést végeztem el, amellyel feltérképeztem a főbb változók közötti kapcsolat irányát és erősségét. A statisztikai elemzéshez szükség volt összeállítani egy panel adatbázist, melyből az átlagok kiszámításával nyertem egy keresztmetszeti adatsort.⁷ Ezt követően egy regressziós elemzést⁸ hajtottam végre, amellyel igyekeztem tesztelni az elméleti részben tárgyalt hipotéziseket, nevezetesen, hogy az állami újraelosztás és a gazdasági növekedés között egy U alakú kapcsolat van, de az európai országok már a csökkenő száron vannak, tehát negatív kapcsolatot feltételezek.

Az *Eurostat (2013)* adatbázist felhasználva vizsgáltam 30 európai országot az 1995 és 2012 közötti időszakban. A vizsgált körből 27 jelenleg EU-tag. Horvátország nem szerepel az adatbázisban, mert a 90-es évekből sok adat nem volt elérhető vagy megbízható. További 3 ország található az elemzésben, amelyek nem EU-tagok: Norvégia, Svájc és Izland. A következő változókat vizsgáltam az elemzés során: kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított aránya; adóbevételek GDP-hez viszonyított aránya; a költségvetés egyenlegének GDP-hez viszonyított aránya; a reál GDP százalékos növekedése;⁹ valamint az államadósság GDP-hez viszonyított aránya.

⁷ Az első elemzéshez excel, valamint SPSS programcsomagokat használtam.

⁸ A második elemzéshez a GRETL programcsomagot használtam.

⁹ Röviden: gazdasági növekedés.

Az adatokat elsőként panelstruktúrába rendeztem, majd e változók esetében 18 éves átlagokat, valamint átlagos növekedési ütemeket számoltam. Az így kapott adatokat a mellékletben található 1. és 2. táblázat foglalja össze.

Erre a műveletre azért volt szükség, mert a kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított arányára vonatkozó adatok, amelyekkel az állami újraelosztást közelítem, nagyon heterogének. Így minden országhoz pontosan egy szám tartozik, amely az átlagos jövedelem-újraelosztást mutatja. Például Svédországban a 90-es években 70 százalékhoz is közel járt ez a mutató, ma azonban alig van 50 százalék felett, átlagosan 55,6 százalék. A növekedési ütemek között is találhatóak nagyon kiugró adatok, azonban az átlagos ütem többet elárul az adott ország növekedési teljesítményéről. Elképzelhető olyan helyzet is, hogy a nagy tempót az adott ország külföldi hitelből, azaz deficitből finanszírozza. Ezt a hatást megpróbálok elemezni, és lehetőség szerint kiszűrni.

Mivel az újraelosztásnak nemcsak a növekedéssel, hanem a fejlettséggel való összefüggéseit is szeretném vizsgálni, ezért minden országnál vettem a kezdeti egy főre jutó reál GDP volumenindexét. Kiszámoltam a hét változó közötti összes lehetséges kétváltozós korrelációs együtthatót. Ha megnézzük a főbb korrelációs együtthatókat, akkor azt látjuk, hogy a gazdasági fejlettség az átlagos kiadási rátával nem mutat szignifikáns kapcsolatot, viszont az átlagos adórátával igen. Ez utóbbi szerint a jövedelemcentralizáció és a gazdasági fejlettség között egy közepesen erős, szignifikáns, pozitív kapcsolat van, ami arra enged következtetni, hogy a gazdagabb országok Európán belül is magasabb adókat vetnek ki. Megtehetik, mert gazdagabbak, vagy azért lettek gazdagabbak, mert több adót vetnek ki? A korrelációból nem következtethetünk kauzalitási irányra, mégis azt feltételezzük, hogy a gazdagabb országokban a gazdagság okozza a nagyobb újraelosztást, és nem fordítva. Ez az eredmény a Wagner-törvényt támasztja alá.

Újabb érdekes eredmény, hogy ha az újraelosztás és a növekedés közötti kapcsolatot vizsgáljuk, akkor viszont akár a G_avg és a $real\_gr$, akár a T_avg és a $real\_gr$ között a közepesnél egy kicsit ugyan gyengébb, de szignifikánsan negatív kapcsolatot találunk. A kauzalitás iránya természetesen továbbra sem derül ki, de arra következtethetünk, hogy a nagyobb elosztás a gazdasági szabadság csökkenése miatt mérsékli a növekedési lehetőségeket.

Az 1995. évi államadósság és a gazdasági növekedés ($debt1995$ és $real\_gr$) között közepes erősségű negatív korreláció figyelhető meg. Ez az összefüggés két irányból is megközelíthető. Ha azt feltételezzük, hogy az államadósság okozza a lassabb növekedést, akkor azt támasztja alá, hogy az eladósodott országokban lelassul a növekedés, mivel az adósság kamatterheinek fizetése megterheli a központi költségvetést, ami a gazdasági növekedés elől veszi el a forrásokat. Ha fordított okságot feltételezünk, vagyis azt, hogy a lassabb növekedésű országok jobban eladósodnak, abból is az következik, hogy az állami kiadásoknak magas az aránya. Ha nem adóbevételekből, hanem hitelfelvétellel vagy kötvénykibocsátással finanszírozzák, akkor a magas kamatkidadások beépülnek a költségvetésbe, s változatlan fiskális politika mellett újabb hiányt és magasabb államadósságot okoznak. Így tehát könnyen létrejöhet egy olyan öngerjesztő folyamat, mint Görögországban. Ott az 1995-től 2012-ig az átlagos költségvetési hiány 7,2 százalék volt, amelynek nagy részét a magas államadósság után fizetett kamat tette ki. A nagy hiány az utolsó néhány évben lelassította a növekedést, a magas adósság miatt sérülékenyebbé vált az ország, ez megjelent a görög állampapírok kockázati felárában is. Véleményem szerint a skandináv országok fiskális fegyelem szempontjából követendő példaként szolgálnak egész Európa számára. Finnország és Svédország 18 éves

általában kiegyensúlyozott költségvetést tartottak fenn, de Luxemburg, Észtország és Dánia is a fegyelmezettek közé sorolható. Az átlagos költségvetési egyenleg nem negatív ezekben az országokban, gyakori a szufficit is, ennek ellenére a növekedési ráta magasabb, mint átlagosan a többi európai országban, annak ellenére, hogy tudjuk, a gazdagabbak lassabban növekednek. Kiemelkedően jól teljesít költségvetési szempontból Norvégia, ahol 11,2 százalék az átlagos szufficit, mégis magas növekedést volt képes elérni – annak ellenére, hogy magas szintről is indult.

A költségvetési egyenleg és a 2012. évi GDP között erős pozitív szignifikáns kapcsolat van. Mivel itt sem ismerjük a kauzalitás irányát, két eset lehetséges. A gazdagabb országok azért gazdagabbak, mert fiskális értelemben fegyelmezettebbek, vagy mivel gazdagabbak, jobban oda tudnak figyelni a fiskális fegyelemre. Mindkét eset azt támasztja alá, hogy a kiegyensúlyozott költségvetés hosszú távon kiemelkedő jelentőségű, mert az eladósodás – az előző fejezetekben bemutatott módon – rontja a növekedési lehetőségeket. A korrelációs együtthatókból az is kiderül, hogy a gazdagabb országokban nem azért jobb az egyenleg, mert kisebb a kiadás, hanem azért, mert több adót szednek be.

Mivel a korrelációs mátrix nem alkalmas a változók közötti ok-okozati kapcsolatok feltárására és a kapcsolatot leíró függvény paramétereinek becslésére, regressziós vizsgálatot is végeztem. Igaz, ok-okozati kapcsolatot ezzel a módszerrel sem lehet kimutatni, ám a változókat nemcsak páronként tudjuk összehasonlítani, mivel egy eredményváltozót több magyarázó változóval is lehet magyarázni. Az *Eurostat (2013)* alapján készítettem egy újabb adatbázist, amelyet csak a regressziós becsléshez alkalmaztam. A változók megnevezése a mellékletben található.

A reál GDP adatok közelítéseként a GDP volumenindexeit használtam, ahol a 2005-os évet tekintettem 100 százaléknak. Az 1995-ös és a 2012-es reál GDP-ből számoltam egy átlagos növekedési ütemet olyan módon, hogy a 2012-es és az 1995-ös adatok hányadosát vettem, melyből 17. gyököt vontam, kivontam belőle egyet, majd megszoroztam 100-zal. Így a növekedési adatokat százalékpontban kaptam meg. A kormányzati vásárlások, az adóbevételek, valamint az államadósság GDP-hez viszonyított arányának növekedési üteménél szintén ezt a módszert alkalmaztam.

Minden esetben az átlagos növekedési ütemet vettem függő változóknak. *Barro (2005)* állítása szerint a világ országaira nem jellemző az abszolút konvergencia, ami pedig a Solow-modellből következne (*Solow 1956*). Ez azt jelenti, hogy elméletileg a szegényebb országoknak nagyobb ütemben kellene növekedni, mint a gazdagoknak, mivel minden ország ugyanazon jövedelemszinthez konvergál. Így számszerűen azt kellene tapasztalnunk, hogy egy bizonyos időszakban a kezdeti reáljövedelem és a növekedési ütem negatív kapcsolatban van egymással. *Barro (2005)* állítása szerint azonban kisebb homogén csoportokra teljesülhet az abszolút konvergencia. Ennek ellenőrzését magam is elvégeztem, és azt találtam, hogy 99 százalékos megbízhatósági szinten is igaz Európára az abszolút konvergencia.

Egy másik fontos állítás *Armey (1995)* tollából származik, miszerint a kormányzati kiadások és a növekedés között egy U alakú kapcsolat van. Ez azt jelenti, hogy egy bizonyos szintig a kormányzati kiadások szintje képes pozitívan hatni a növekedésre, egy szint után azonban negatív a hatása. Európára azt feltételeztem, hogy az U alakú görbe csökkenő szakasza lesz a jellemző, hiszen minden európai országban magasnak számít az újraelosztás nagysága a világ többi országához képest. Elemzésem ezt a feltételezést is igazolta, hiszen a kiadások növekedése és a GDP bővülése között egy szignifikáns negatív kapcsolatot találtam.

Végül egy regresszió segítségével megmutattam, hogy a fiskális fegyelem pozitív hatással van a hosszú távú növekedésre. Azt teszteltem, hogy az időszak kezdetén az államadósság milyen kapcsolatban van a növekedéssel. Szignifikáns negatív összefüggést találtam.

Konklúzió

A XXI. században az állam szerepe sok tekintetben megváltozott. Az 1800-as években az állami újraelosztás általános növekedése még Európában is pozitív hatással volt a gazdasági növekedésre, ezért a gazdagabb országok folyamatosan növelték a kiadásaik GDP-hez viszonyított arányát. Amikor azonban állami beruházások révén már kiépült egy fejlett infrastruktúra, létrejöttek a bölcsőtől sírig kísérő jóléti rendszerek, az újraelosztás a piaci koordináció rovására túllendült az optimumon, és nem szolgálta a hosszú távú gazdasági növekedést. További súlyos probléma Európában, hogy a nagy állami kiadásokat nem adóból finanszírozták, hanem hitelfelvétellel, ami egyes európai országokban mostanra hatalmas eladósodáshoz vezetett.

Az empirikus elemzésből kiderül, hogy a fejlettség és az újraelosztás között pozitív kapcsolat van, ami alátámasztja a Wagner-törvényt, miszerint a gazdagabb országokban nagyobb a jóléti rendszerek iránti kereslet. Az empirikus elemzés szerint, az átlagos kiadási szint és az átlagos növekedés között – ugyanúgy, mint az átlagos bevétel és a növekedés között – szignifikáns negatív kapcsolat van, amiből arra lehet következtetni, hogy a túl magas újraelosztású országokban már lassabb a növekedés. Ezt támasztja alá a regressziós becslés is.

A növekedés attól is lehet lassabb a gazdagabb európai országokban, hogy magasabb szintről indultak; ez kiolvasható az adatokból is. Megfigyelhető azonban, hogy a növekedés és az államadósság között egy szintén negatív szignifikáns kapcsolat van, ami arra utalhat, hogy az eladósodottabb országokban lelassul a növekedés. A regressziós becslés is egyértelműen alátámasztja az abszolút konvergenciát a vizsgált időszakban.

Az adatokból azt látjuk, hogy azok az országok, ahol hitelből finanszírozták a kiadásokat, kezdetben gyorsabban növekedtek, ám adósságállományuk nőtt, ami egyre magasabb kamatterhekkel jár. A regressziós elemzésből az a következtetés vonható le, hogy a periódus kezdetén fennálló magas államadósság gátja a növekedésnek. Összességében az látszik, hogy a fiskális értelemben fegyelmesebb országok átlagosan gyorsabban növekedtek a vizsgált időszakban. Ebből következően azt a predikciót lehet megfogalmazni, hogy az eladósodó (fegyelmetlen) országok lassabban fognak növekedni a jövőben.

Hivatkozások

- Arney, D. (1995): *The Freedom Revolution*. Regnery Publishing, Washington DC.
- Barro, R. J. (2005): *A gazdasági növekedést meghatározó tényezők*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Benczes István – Kutasi Gábor (2010): *Költségvetési pénzügyek*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bergh, A. – Henrekson, M. (2011). *Government size and growth: a survey and interpretation of the evidence*. Journal of Economic Surveys, Vol. 25, No. 5:872–897.
- Buchanan, J. M. (1980): *Rent-Seeking and Profit-Seeking*. In: Buchanan, J. M – Tullock, G. – Tollison, R. (eds.): *Toward a Theory of the Rent-Seeking Society*. Texas A & M University Press, College Station.
- Cameron, D. (1982): *On the Limits of the Public Economy*. Annals of the Academy of Political and Social Science, Vol. 459, No.1:46–62.

- Carlsson, F. – Lundström, S. (2002): *Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects*. Public Choice, Vol. 112, No. 3–4:335–344.
- Czeglédi Pál – Kapás Judit (2009): *Economic Freedom and Development – A Perspective of the Austrian Economics*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Eurostat (2013): *Total general government expenditure; General government deficit/surplus*. Eurostat, Luxemburg. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00023&plugin=1>; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1>; Letöltve mindkettő: 2013. 09. 20.
- Gwartney, J. – Lawson, R. – Samida, D. (2000): *Economic Freedom of the World: 2000 Annual Report*. The Fraser Institute, Vancouver.
- Gwartney, J. – Holcombe, R. – Lawson, R. (2004): *Economic Freedom, Institutional Quality, and Cross-Country Differences in Income and Growth*. Cato Journal, Vol. 24, No. 3:205–233.
- Gwartney, J. – Lawson, R. – Hall, J. C. (2013): *Economic Freedom of the World: 2013 Annual Report*. Fraser Institute, Vancouver.
- Keynes, J. M. (1926): *The End of Laissez-Faire*. Hogarth, London.
- Leroy-Beaulieu, P. (1888): *Traité de la Science des Finances*. Guillaumin, Paris.
- Marlow, M. L. (1986): *Private Sector Shrinkage and the Growth of Industrialized Economies*. Public Choice, Vol. 49, No. 2:143–154.
- McGuire, M. C. – Olson, M. (1996): *The Economics of Autocracy and the Majority Rule: The Invisible Hand and the Use of Force*. Journal of Economic Literature, Vol. 34, No. 1:72–96.
- Muraközy László (2012): *Államok kora. Az európai modell*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Musgrave, R. (1959): *The Theory of Public Finance*. McGraw Hill, New York.
- Sapir, A. (2006): *Globalization and the Reform of European Social Models*. Journal of Common Market Studies, Vol. 44, No. 2:369–390.
- Saunders, P. (1986): *What Can We Learn from International Comparisons of Public Sector Size and Economic Performance?* European Sociological Review, Vol. 2, No. 1:52–60.
- Smith, A. (1776 / 1937): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Random House, New York.
- Solow, R. (1956): *A Contribution to the Theory of Economic Growth*. Quarterly Journal of Economics, Vol. 70, No. 1:65–94.
- Romero-Avila, D. – Strauch, R. (2008): *Public Finances and Long-Term Growth in Europe: Evidence from a Panel Data Analysis*. European Journal of Political Economy, Vol. 24, No. 1:172–191.
- Tanzi, V. (2005): *The Economic Role of the State in the 21st Century*. Cato Journal of Economics, Vol. 25, No. 3:617–638.
- Wagner, A. (1883): *Finanzwissenschaft*. C.F. Winter, Leipzig.

Mellékletek**Változók megnevezése**

G_1995: Kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított aránya 1995-ben

G_2012: Kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított aránya 2012-ben

G_gro: Kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított arányának növekedési üteme (1995–2012)

G_avg: Kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított arányának átlaga (1995–2012)

T_1995: Kormányzati adóbevételek GDP-hez viszonyított aránya 1995-ben

T_2012: Kormányzati adóbevételek GDP-hez viszonyított aránya 2012-ben

T_gro: Kormányzati adóbevételek GDP-hez viszonyított arányának növekedési üteme (1995–2012)

T_avg: Kormányzati kiadások GDP-hez viszonyított arányának átlaga (1995–2012)

debt_1995: Államadósság GDP-hez viszonyított aránya 1995-ben

debt_gro: Államadósság GDP-hez viszonyított arányának növekedése (1995–2012)

GDP_1995: 1995. évi GDP volumenindexe (reál-GDP)

GDP_2012: 2012. évi GDP volumenindexe (reál-GDP)

real_gr: GDP volumenindexének átlagos növekedése (1995–2012)

1. táblázat

Az állami újraelosztás mérőszámai 18 éves átlagok alapján, 1995–2012.

Országok	G_1995	G_2012	G_gro	G_avg	T_1995	T_2012	T_gro	T_avg
Ausztria	56,3	51,7	-0,5	52,0	50,4	48,7	-0,202	49,5
Belgium	52,1	54,9	0,3084	51,0	47,6	50,8	0,3835	49,1
Bulgária	45,6	35,7	-1,429	39,2	37,6	34,9	-0,437	38,0
Ciprus	33,4	46,3	1,9397	40,8	32,5	40,0	1,2289	37,4
Csehország	53,0	44,6	-1,01	43,9	40,2	40,1	-0,015	39,4
Dánia	59,3	59,4	0,0099	55,5	56,4	55,5	-0,095	55,9
Egyesült Kir.	43,4	47,9	0,582	43,2	37,5	42,2	0,697	40,0
Észtország	41,3	40,5	-0,115	37,7	42,4	40,2	-0,313	38,0
Finnország	61,5	56,5	-0,498	52,7	55,4	53,7	-0,183	53,8
Franciaország	54,4	56,6	0,2335	53,9	48,9	51,7	0,3281	50,1
Görögország	51,3	54,8	0,389	48,8	36,7	44,7	1,1667	40,1
Hollandia	56,4	50,5	-0,648	47,8	47,2	46,4	-0,101	45,7
Írország	41,0	42,0	0,1419	39,0	38,8	34,6	-0,672	35,9
Izland	42,7	46,5	0,5028	44,9	39,8	43,1	0,4697	43,0
Lengyelország	47,7	42,3	-0,704	44,3	43,3	38,4	-0,704	39,7
Lettország	38,4	36,5	-0,298	37,9	36,9	35,2	-0,277	35,6
Litvánia	34,4	36,1	0,2841	37,6	32,9	32,9	0	34,1
Luxemburg	39,7	43,0	0,4708	40,6	42,1	42,1	0	42,4
Magyarország	55,8	48,6	-0,809	50,3	47,1	46,5	-0,075	45,0
Málta	38,5	43,6	0,7344	42,1	34,8	40,5	0,8963	36,9
Németország	54,9	45,0	-1,163	47,3	45,4	45,2	-0,026	44,7
Norvégia	50,9	43,4	-0,933	45,0	54,2	57,0	0,2967	56,2
Olaszország	52,2	50,6	-0,183	49,1	44,8	47,7	0,3696	45,4
Portugália	41,9	47,5	0,7406	44,8	36,5	41,0	0,6862	39,8
Románia	34,1	36,4	0,3847	36,5	32,1	33,5	0,2514	32,8
Spanyolország	44,4	47,0	0,3353	41,5	37,2	36,4	-0,128	38,0
Svájc	34,8	34,8	0	34,7	33,0			34,0
Svédország	64,9	51,9	-1,306	55,6	57,6	51,3	-0,679	55,6
Szlovákia	48,6	37,4	-1,529	42,5	45,2	33,1	-1,816	37,0
Szlovénia	52,3	49,0	-0,383	46,7	44,0	45,0	0,1323	43,4

Forrás: saját számítás és saját szerkesztés, (Eurostat 2013) adatai alapján

2. táblázat

Az államadósság, a reáljövedelem és a gazdasági növekedés mérőszámai 18 éves átlagok alapján, 1995–2012.

Országok	debt_1995	debt_gro	GDP_1995	GDP_2012	real_gr
Ausztria	68,2	0,4331671	81,5	108,1	1,6753719
Belgium	130,2	-1,563586	82,9	102,2	1,2387665
Bulgária	10,1	3,6243419	69,5	123,6	3,4446091
Ciprus	51,8	3,0129014	80,4	94,4	0,9487482
Csehország	14,0	7,2207086	74,0	112,0	2,4678042
Dánia	72,6	-2,673499	84,6	97,3	0,8261274
Egyesült Kir.	51,2	3,3737212	74,7	97,5	1,579236
Észtország	8,2	1,2334346	47,6	114,5	5,2988052
Finnország	56,6	-0,385825	71,3	102,9	2,1814611
Franciaország	55,5	2,8979398	85,6	101,3	0,9955175
Görögország	97,0	2,8692007	72,3	86,7	1,0741382
Hollandia	76,1	-0,390737	81,1	103,9	1,4679999
Írország	80,1	2,2846074	55,8	93,1	3,0569728
Izland	50,1	1,5800066	70,7	96,7	1,8592362
Lengyelország	49,0	0,7460806	65,8	132,9	4,2218481
Lettország	15,1	6,005998	46,4	117,6	5,6229265
Litvánia	11,5	7,7179385	50,1	128,8	5,711502
Luxemburg	7,4	6,2678416	70,9	96,4	1,8236992
Magyarország	85,6	-0,456069	68,9	100,4	2,2394488
Málta	34,2	4,4848876	93,1	110,4	1,0076069
Németország	55,6	2,3044803	89,4	111,9	1,3292567
Norvégia			79,4	99,7	1,3482272
Olaszország	120,9	0,2899686	89,3	93,2	0,2517648
Portugália	59,2	4,4252905	82,0	97,9	1,0479666
Románia	6,6	10,811585	75,1	124,1	2,9985913
Spanyolország	63,3	1,6924542	76,7	96,5	1,3599961
Svájc			89,7	108,1	1,1036098
Svédország	72,8	-3,722366	75,3	106,8	2,0770278
Szlovákia	22,1	5,1740398	66,9	131,3	4,0460987
Szlovénia	18,6	6,4818403	68,1	104,2	2,533532

Forrás: saját számítás és saját szerkesztés, (Eurostat 2013) adatai alapján

3. táblázat

Páronkénti korrelációs együtthatók az 1. táblázat változóira

Korrelációs mátrix*								
		G_avg	T_avg	S G _ avg	r e a l _ gr	GDP 1995	GDP_ avg	debt 1995
G_avg	Pearson Korreláció	1	,869**	,043	-,491**	,168	,255	,314
	Szign. szint (2 oldali)		,000	,822	,006	,375	,174	,091
	N	30	30	30	30	30	30	30
T_avg	Pearson Korreláció	,869**	1	,529**	-,389*	,498**	,524**	-,001
	Szign. szint (2 oldali)	,000		,003	,034	,005	,003	,995
	N	30	30	30	30	30	30	30
SG_avg	Pearson Korreláció	,043	,529**	1	,043	,724**	,626**	-,523**
	Szign. szint (2 oldali)	,822	,003		,821	,000	,000	,003
	N	30	30	30	30	30	30	30
real_gr	Pearson Korreláció	-,491**	-,389*	,043	1	-,199	-,268	-,424*
	Szign. szint (2 oldali)	,006	,034	,821		,292	,152	,020
	N	30	30	30	30	30	30	30
GDP2012	Pearson Korreláció	,168	,498**	,724**	-,199	1	,976**	-,167
	Szign. szint (2 oldali)	,375	,005	,000	,292		,000	,378
	N	30	30	30	30	30	30	30
GDP_avg	Pearson Korreláció	,255	,524**	,626**	-,268	,976**	1	-,015
	Szign. szint (2 oldali)	,174	,003	,000	,152	,000		,936
	N	30	30	30	30	30	30	30
debt2012	Pearson Korreláció	,314	-,001	-,523**	-,424*	-,167	-,015	1
	Szign. szint (2 oldali)	,091	,995	,003	,020	,378	,936	
	N	30	30	30	30	30	30	30

*Korreláció szignifikáns 0.05 szinten (2 oldali);

**Korreláció szignifikáns 0.01 szinten (2 oldali)

Forrás: Saját számítás és saját szerkesztés, (Eurostat 2013) adatai alapján, SPSS 21.0 programcsomag használatával

* A mátrix a Pearson féle korrelációs együtthatókat, azok szignifikanciaszintjét, valamint a mintában szereplő országok számát tartalmazza. Ez utóbbi minden esetben 30, hiszen egyetlen változónál sincs hiányzó adat.

1. Modell, 1-30

Függő változó: real_gr

	<i>Együtthatók</i>	<i>Std. Hiba</i>	<i>t</i>	<i>p-érték</i>	
konstans	10,2713	0,766838	13,3944	<0,00001	***
GDP_1995	-0,108739	0,0102352	-10,6240	<0,00001	***

R négyzet	0,801235		Korrigált R négyzet	0,794136
F(1, 28)	112,8696		P-érték(F)	2,49e-11
Log-likelihood	-29,39810		Akaike	62,79620
Schwarz	65,59860		Hannan-Quinn	63,69271

2. Modell, 1-30

Függő változó: real_gr

	<i>Együtthatók</i>	<i>Std. Hiba</i>	<i>t</i>	<i>p-érték</i>	
konstans	10,0267	0,723819	13,8525	<0,00001	***
GDP_1995	-0,106117	0,00962282	-11,0276	<0,00001	***
G_gro	-0,341556	0,150635	-2,2674	0,03158	**

R négyzet	0,833029		Korrigált R négyzet	0,820661
F(2, 27)	67,35234		P-érték(F)	3,20e-11
Log-likelihood	-26,78353		Akaike	59,56706
Schwarz	63,77065		Hannan-Quinn	60,91182

3. Modell, 1-30 (n = 26)

Függő változó: real_gr

	<i>Együtthatók</i>	<i>Std. Hiba</i>	<i>t</i>	<i>p-érték</i>	
konstans	9,95046	0,732328	13,5874	<0,00001	***
GDP_1995	-0,0967624	0,0108521	-8,9165	<0,00001	***
debt_1995	-0,0107222	0,00396774	-2,7023	0,01271	**

R négyzet	0,858969		Korrigált R négyzet	0,846705
F(2, 23)	70,04232		P-érték(F)	1,65e-10
Log-likelihood	-22,08621		Akaike	50,17241
Schwarz	53,94670		Hannan-Quinn	51,25927

Forrás: Saját számítás és saját szerkesztés, (Eurostat 2013) adatai alapján, gretl programcsomag használatával